

Joanna Dominiak, Jan Hauke

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
Zakład Analizy Regionalnej
e-mail: dominiak@amu.edu.pl, jhauke@amu.edu.pl*

Sektor usług i jego zmiany w Polsce i innych krajach UE w latach 1995–2012

Zarys treści: Dynamicznemu rozwojowi usług, jaki następuje w Polsce od początku lat 90. XX w., towarzyszą przemiany związane ze strukturą sektora usług. Analiza zmian zachodzących w gospodarce prowadzi do wniosku, że coraz większego znaczenia w sektorze usług nabierają usługi wyspecjalizowane, zatrudniające pracowników o wysokich kwalifikacjach zawodowych, wśród nich usługi o wysokim nasyceniu wiedzą oraz grupa usług dla producentów i dla biznesu. Celem pracy jest prezentacja przemian zachodzących w sektorze usług w Polsce na tle innych państw Europy. Analiza zmian strukturalnych zostanie przeprowadzona w oparciu o Polską Klasyfikację Działalności (NACE), na podstawie danych publikowanych przez Główny Urząd Statystyczny i Eurostat.

Słowa kluczowe: rozwój, sektor usług, usługi dla biznesu, usługi oparte na wiedzy

Wprowadzenie

Obecny poziom rozwoju sektora usług w Polsce jest przede wszystkim konsekwencją uwarunkowań politycznych i gospodarczych, jakie istniały w Polsce w ostatnich dziesięcioleciach. W okresie realnego socjalizmu polityka społeczno-gospodarcza Polski ukierunkowana była na rozwój przemysłu. Udział zatrudnionych w usługach w Polsce lat 80. XX w. był znacznie niższy w porównaniu z rozwiniętymi krajami europejskimi. Dopiero zmiany polityczne, społeczne i gospodarcze zapoczątkowane w Polsce w 1989 r. stworzyły podstawy do bardziej dynamicznego rozwoju tego sektora. Lata 90. charakteryzowały się szybkim wzrostem zatrudnienia w działalności usługowej. W latach 1990–2012 udział pracujących w tym sektorze zwiększył się z 37% do 55%. Wzrastał także udział sektora w wytwarzaniu wartości dodanej brutto. Dynamicznemu rozwojowi usług, jaki następuje w Polsce od początku lat 90., towarzyszą przemiany związane ze strukturą sektora usług. Sektor usługowy podlega ciągłym wewnętrznym

przemianom i nawet w najbardziej rozwiniętych gospodarkach nie jest jeszcze ostatecznie ukształtowany.

Celem pracy jest prezentacja przemian zachodzących w sektorze usług w Polsce na tle innych państw Europy. Analiza zmian strukturalnych zostanie przeprowadzona w oparciu o Polską Klasyfikację Działalności, na podstawie danych publikowanych przez Główny Urząd Statystyczny oraz Eurostat. Postępowanie badawcze składało się z dwóch etapów. Pierwszy etap sprowadzał się do klasyfikacji badanych państw UE według zmian struktury sektora usług w okresie 1995–2012 (klasyfikacja uwzględniająca dynamikę). W drugim etapie dokonano analizy trendów zmian różnych typów usług dla grup państw (klas) wydzielonych w pierwszym etapie.

Przeobrażenia gospodarki kraju znajdują odzwierciedlenie w sektorowej i działowej strukturze zatrudnienia i tworzenia dochodu narodowego. Układ sektorowy gospodarki jest pochodną koncepcji trzech sektorów gospodarki. Koncepcja ta, sformułowana w latach 30. XX w. przez Fishera (1935), a następnie rozwinięta przez Clarka (1940) i Fourastie (1969), stała się ważną teorią wyjaśniającą przyczyny i zmiany w strukturze gospodarczej państw (Kłosowski 2006). Pomimo różnic wśród badaczy panowała zgodność, że wraz z postępującym rozwojem gospodarczym narastają tendencje do zmniejszania się roli rolnictwa, wzrostu, a potem stabilizacji i spadku znaczenia przemysłu oraz systematycznego wzrostu znaczenia sektora usługowego.

W późniejszym czasie coraz częściej prosty podział gospodarki na trzy sektory: rolniczy, przemysłowy i usługowy podlegał krytyce jako nie mogący w pełni wyjaśnić istoty zachodzących współcześnie procesów gospodarczych. Krytyka trójsektorowej koncepcji gospodarki związana była przede wszystkim z kryteriami podziału i zakresem poszczególnych sektorów (m.in. Kwiatkowski 1980, Rogoziński 1993). Szczególne kontrowersje budziła heterogeniczność sektora III, których skutkiem są próby dalszego podziału sektora usług (np. Menz 1965, Katouzian 1970, Kabaj 1972, Kłosowski 2006). Mimo powyższych zastrzeżeń teoria ta ciągle zajmuje ważną pozycję w koncepcjach teoretycznych związanych z działalnością usługową. Stała się ona także punktem wyjścia w rozważaniach dotyczących koncepcji gospodarki usług Giariniego (1986), w której pojawia się podejście funkcjonalne. Mamy w nim do czynienia z całością działalności usługowych niezależnie od ich przynależności do poszczególnych sektorów gospodarki, a więc ze sferą usług (Nowosielska 1994, Kłosowski 2006). W podejściu tym zwraca się też uwagę na usługi dla przedsiębiorstw i biznesu, które coraz częściej stają się integralną częścią procesu produkcji i powodują przenikanie się działalności produkcyjnej i usługowej (Kłosowski 2006). Według Kłosowskiego (2006) podejście funkcjonalne stanowi znaczący postęp w porównaniu do ujęcia sektorowego, ale ze względu na ograniczenia statystyki niemożliwe jest jego wykorzystanie w badaniach empirycznych. W analizie empirycznej posłużono się zatem danymi zagregowanymi do trzech sektorów gospodarki oraz działów NACE i jej odpowiednika w Polsce, czyli Polskiej Klasyfikacji Działalności.

Rozwojowi usług towarzyszą zmiany w strukturze sektora usług. W koncepcji społeczeństwa postindustrialnego Bella (1974) trzem fazom rozwoju

społeczeństwa towarzyszą także zmiany w strukturze usług. W fazie społeczeństwa preindustrialnego notuje się dominację usług prostych, faza industrialna charakteryzuje się dynamicznym rozwojem usług dla producentów i biznesu, a trzecia, faza postindustrialna – nowoczesnych usług opartych na wiedzy. Według Flejterskiego i in. (2005) wyróżnia się cztery fazy rozwoju sektora usług w procesie rozwoju społeczno-gospodarczego: (1) fazę pierwotną charakteryzującą się dominacją usług nie wymagających wysokich kwalifikacji, (2) fazę wzrostową, która cechuje się rozwojem usług wymagających pewnych kwalifikacji, (3) fazę obsługi przemysłu i wzrostu konsumpcji usług oraz (4) fazę rozwoju usług opartych na wysokich technologiach. Zdaniem autorów tej klasyfikacji w sferze usług w Polsce dominują cechy charakterystyczne dla trzeciej z wyróżnionych faz rozwoju usług. Coraz większego znaczenia w sektorze usług nabierają usługi wyspecjalizowane, w których zatrudnia się pracowników o wysokich kwalifikacjach zawodowych, wśród nich usługi o wysokim nasyceniu wiedzą oraz grupa usług dla producentów i dla biznesu. Fakt ten znajduje także potwierdzenie w koncepcji społeczeństwa samoobsługowego Gershuny'ego (1978). Według Gershuny'ego na skutek postępu technologicznego doszło do masowego pojawienia się i upowszechnienia pewnych dóbr (typu pralka, samochód), dzięki którym gospodarstwa domowe same zaczęły realizować usługi, które wcześniej kupowały. Proces ten doprowadził do spadku znaczenia usług dla ludności (takich jak np. pralnicze, kinowe, komunikacja publiczna itp.) przy jednoczesnym wzroście znaczenia usług dla producentów i biznesu. Przedsiębiorstwa bowiem – w przeciwieństwie do gospodarstw domowych – coraz częściej decydują się (z przyczyn finansowych) na korzystanie z usług firm zewnętrznych (outsourcing i eksternalizacja usług). Rozwój usług dla producentów i biznesu, szczególnie tych opartych na wiedzy (*Knowledge Intensive Business Services – KIBS*), stał się ważnym elementem przemian strukturalnych sektora usług. W literaturze przedmiotu podkreślano rolę tych usług w rozwoju nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy, tworzeniu i wdrażaniu innowacji (Hertog 2000, Miles 2005, 2008, Muller, Doloreux 2007, Strambach 2008). Rozwój KIBS, intensywnie wykorzystujących wiedzę, umiejętności wykwalifikowanych kadr, nowe technologie, jest postrzegany jako wskaźnik przechodzenia do gospodarki opartej na wiedzy (Miles 2008, Węgrzyn 2013).

Metody statystyczne

W pracy użyto klasycznej analizy skupień, ale w sposób niestandardowy. Metoda ta wykorzystana była do klasyfikacji badanych państw UE według zmiany struktury sektora usług. W klasyfikacji wykorzystano metodę Warda. Klasyfikowanymi obiektami były poszczególne kraje europejskie opisane poprzez zmiany udziału procentowego 10 wydzielonych typów usług w latach 1995–2012. Każdy z badanych krajów opisany był więc za pomocą macierzy danych. Dla tak przedstawionych obiektów konieczne było przyjęcie określonego typu odległości wyrażającej „odległości” między macierzami. Klasyfikacja oparta była na **analizie odległości**

między macierzami wyrażonymi poprzez normy Frobeniusa dla różnicy tych macierzy zdefiniowanymi w postaci:

$$d_{ij} = \sqrt{\sum_{k=1}^{10} \sum_{l=1}^{18} [x_{kl}(i) - x_{kl}(j)]^2},$$

gdzie:

d_{ij} oznacza odległość między wybranymi krajami i oraz j ,
 $x_{kl}(i)$ oraz $x_{kl}(j)$ oznaczają odpowiednio wartości udziałów poszczególnych typów z badanych 10 typów usług w okresie 18 lat dla krajów i oraz j .

W wyniku analizy na podstawie dendrogramu wydzielono trzy typy państw. Dalsza analiza dotyczyła trendów zmian w zatrudnieniu (%) poszczególnych typów usług (wg klasyfikacji PKD) w układzie wydzielonych wcześniej trzech grup państw.

Rozwój usług w Polsce i innych państwach UE

W strukturze gospodarek państw wysoko rozwiniętych zdecydowanie dominują usługi generujące około 2/3 wartości dodanej i stanowiące mniej więcej taki sam udział w ogólnym zatrudnieniu. Wysokim udziałem usług w strukturze gospodarczej cechują się między innymi Stany Zjednoczone, Japonia i kraje europejskie, takie jak Francja, Belgia, Dania, Grecja czy Wielka Brytania¹.

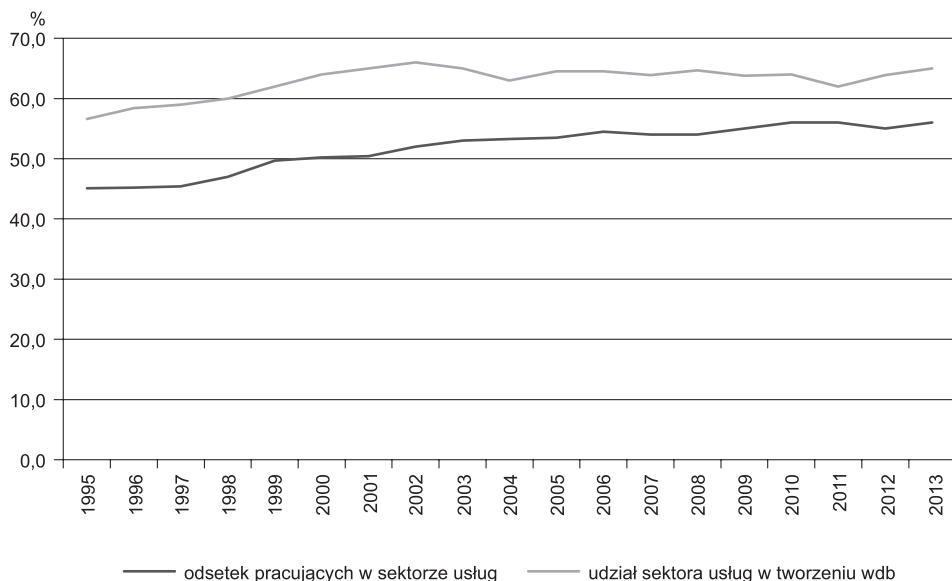
W Polsce udział sektora usług w strukturze zatrudnienia od lat 60. wzrósł z 23% do ponad 55% w 2013 r. Na początku transformacji systemowej przełomu lat 80. i 90. Polska charakteryzowała się strukturą gospodarczą ze stosunkowo wysokim udziałem przemysłu w tworzeniu PKB. Obecna struktura gospodarcza jest wynikiem uwarunkowań politycznych i gospodarczych ostatnich dziesięcioleci. Polska wciąż należy do krajów o relatywnie niskim udziale usług w strukturze zatrudnienia oraz w strukturze tworzenia wartości dodanej brutto (WDB). Niższy udział odnotowano jedynie w Bułgarii i Rumunii (tab. 1). Niskiemu

Tabela 1. Poziom zatrudnienia w sektorze usług w wybranych krajach europejskich

Odsetek zatrudnionych w sektorze usług w 2013 r.	Kraje
Powyżej 80%	Wielka Brytania, Holandia, Belgia, Dania
70–80%	Luksemburg, Irlandia, Niemcy, Francja, Norwegia, Szwecja, Grecja, Hiszpania, Austria, Finlandia
60–69%	Włochy, Łotwa, Estonia, Portugalia, Litwa, Słowacja, Węgry, Słowenia, Czechy
50–59%	Polska, Bułgaria
Poniżej 50%	Rumunia

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Eurostatu.

¹ Zatrudnienie liczone jest w osobach.

Ryc. 1. Zmiany udziału sektora usług w tworzeniu WDB oraz w strukturze zatrudnienia w Polsce w latach 1995–2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Eurostat.

udziałowi zatrudnienia w sektorze usług towarzyszy jednak stosunkowo wysoka dynamika liczby zatrudnionych w tym sektorze. Wskaźnik dynamiki liczby pracujących w sektorze usług w latach 1995–2013 był wyższy od przeciętnej wartości tego wskaźnika w państwach Unii Europejskiej. Należy jednak zwrócić uwagę, że rozwój sektora usług nie przebiegał w badanym okresie w sposób równomierny. Początek lat 90. charakteryzował się znacznie silniejszym wzrostem zatrudnienia w usługach oraz ich udziału w tworzeniu wartości dodanej brutto (WDB) niż okres po 2003 r., kiedy to odnotowujemy raczej stabilizację poziomu rozwoju sektora usług.

Zmiany struktury sektora usług Polski i innych państw UE

W analizie zmian struktury sektora usług postępowanie badawcze składało się z dwóch etapów. W pierwszym dokonano klasyfikacji państw ze względu na zmiany struktury sektora usług². Wydzielono trzy grupy państw. Pierwsza klasa obejmuje: kraje Beneluksu (Belgię, Holandię i Luksemburg), państwa skandynawskie (Finlandię, Szwecję, Norwegię i Danię) oraz Niemcy i Francję. W tej grupie państw w strukturze sektora usług notuje się relatywnie niski udział

² W klasyfikacji nie uwzględniono Austrii, Irlandii i Wielkiej Brytanii z braku dostępu do pełnych danych.

usług handlowych i transportowych oraz wysoki udział usług nowoczesnych, szczególnie informatycznych oraz pozostałych usług dla biznesu opartych na wiedzy, a także usług medycznych. Są to też kraje o zbliżonym, najwyższym w UE poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. W analizowanym okresie kraje te wyróżniały się stabilnym lub spadającym udziałem zatrudnienia w usługach handlowych i transportowych oraz bardzo dynamicznym wzrostem znaczenia usług dla biznesu. Wśród usług publicznych największą dynamiką rozwoju cechowały się usługi medyczne, zdecydowanie słabiej rozwijało się zatrudnienie w usługach edukacyjnych, a w przypadku usług administracyjnych odnotowano spadek ich znaczenia. Wzrost znaczenia usług medycznych ma niewątpliwie związek z procesem starzenia się społeczeństw tych państw, co skutkuje wzrostem zapotrzebowania na tego rodzaju usługi.

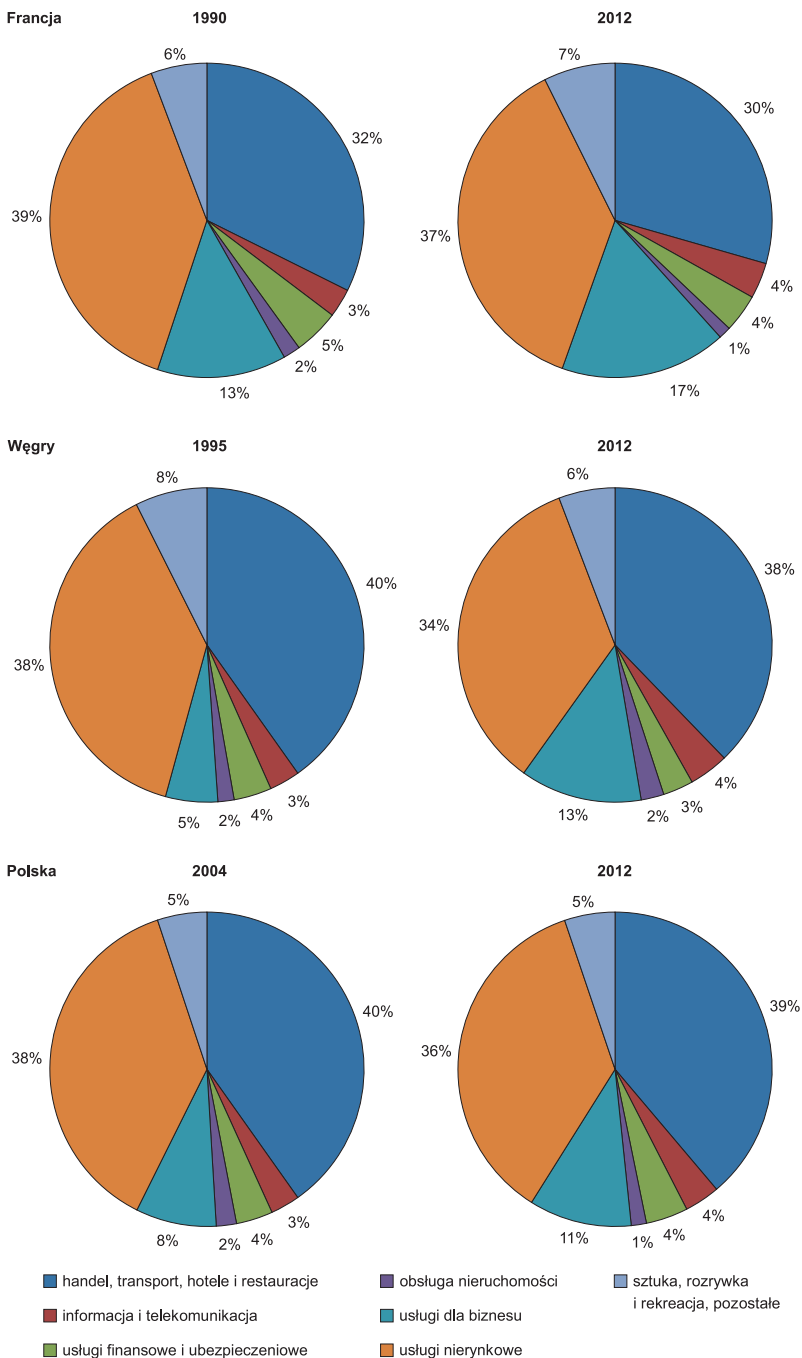
Druga grupa państw obejmuje kraje Europy Południowej: Grecję, Hiszpanię, Włochy i Portugalię. Grupa ta charakteryzuje się nieco wyższym udziałem usług związanych z hotelarstwem i gastronomią, co zdeterminowane jest turystycznym profilem gospodarczym wyróżnionych państw. W analizowanym okresie znaczenie tych usług w ogólnym zatrudnieniu rosło. W porównaniu z pierwszą wydzieloną klasą państwa Europy Południowej cechują się niższym udziałem usług dla biznesu oraz usług medycznych.

Ostatnia – trzecia klasa – obejmuje państwa Europy Środkowo-Wschodniej: Litwę, Łotwę, Estonię, Czechy, Słowację, Słowenię, Bułgarię, Rumunię i Polskę. Kraje te charakteryzuje najniższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego w UE, co znajduje odzwierciedlenie w strukturze sektora usług. W ich przypadku mamy ciągle jeszcze do czynienia z dynamicznym rozwojem usług handlowych, podczas gdy w pozostałej części Europy obserwuje się raczej spadek znaczenia tej sfery usług.

Przeprowadzona dynamiczna klasyfikacja państw ze względu na zmiany w strukturze usług wyraźnie nawiązuje więc do etapu ich rozwoju społeczno-gospodarczego.

Struktura zatrudnienia w sektorze usług państw klasy pierwszej, obejmującej wysoko rozwinięte kraje Europy Zachodniej i Północnej, różni się od struktury sektorów usług państw Europy Środkowo-Wschodniej. W przypadku pierwszej grupy państw, które charakteryzują się też wyższym poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego, zauważalny jest większy udział usług opartych na wiedzy (usług o wysokim nasyceniu wiedzą) towarzyszących rozwiniętemu tam przemysłowi wysokiej technologii, natomiast kraje o niższym poziomie rozwoju cechują się większym udziałem usług handlowych, transportowych, gastronomicznych – i to zarówno w odniesieniu do zatrudnienia, jak i tworzenia WDB.

Rodzaj i kierunek zmian, jakie zachodzą w państwach pierwszej wyróżnionej klasy, wydaje się powielany – z pewnym opóźnieniem – w pozostałych dwóch klasach. W zmianach struktury sektora usług zarówno Polski, jak i innych analizowanych krajach Europy Środkowo-Wschodniej charakterystyczny jest dynamiczny rozwój usług dla biznesu (obejmujących w PKD 2004 sekcję „Obsługa nieruchomości i firm, nauka”, a w PKD 2007 – „Usługi profesjonalne, naukowe i techniczne”). Wysoka dynamika rozwoju usług dla biznesu w tym regionie Eu-

Ryc. 2. Zmiany w strukturze zatrudnienia sektora usług w wybranych krajach UE w latach 1990–2012

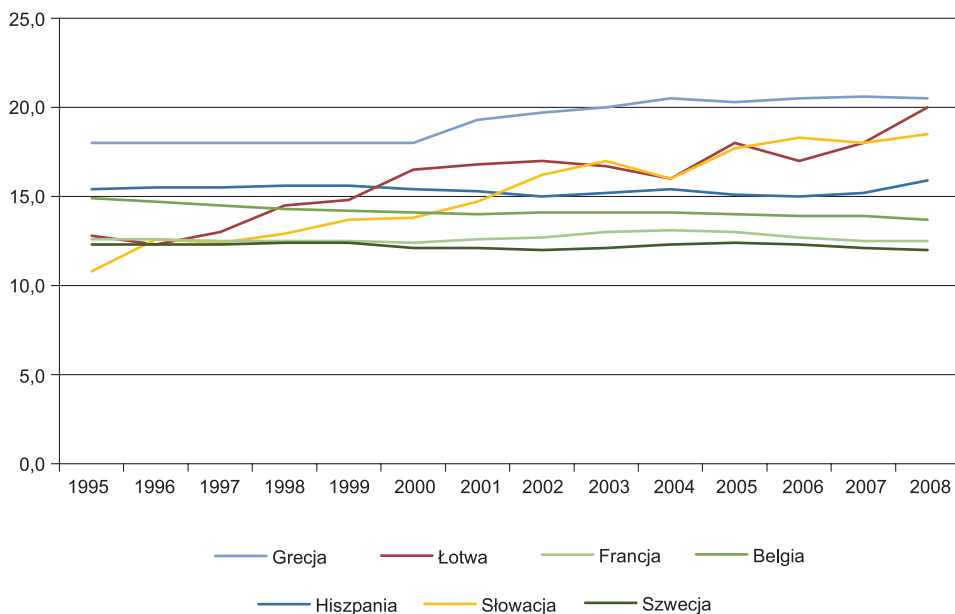
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Eurostatu.

ropy świadczy o próbie nadrobienia dystansu do lepiej rozwiniętych krajów Europy Północnej i Zachodniej.

W krajach z pierwszej wyróżnionej klasy wzrost udziału pracujących w tych usługach następował głównie kosztem usług handlowych, transportowych, hotelowych i gastronomicznych. We Francji (podobnie jak np. w Niemczech) udział pracujących w usługach dla biznesu w analizowanym okresie wzrósł z 13% do 17% przy jednoczesnym spadku udziału grupy usług handlowych z 32% do 30%, a jeśli spojrzymy na zmiany struktury tego sektora od lat 70., to był to spadek z 38% do 30%. W przypadku państw Europy Środkowo-Wschodniej obserwujemy ciągle wysoki udział usług handlowych w strukturze zatrudnienia, które w odniesieniu do Węgier, Czech, Polski stanowią nadal niewiele mniej niż 40% ogółu pracujących w usługach (ryc. 2).

W drugim etapie postępowania badawczego w celu ukazania szczegółowej charakterystyki zmian struktury sektora usług prześledzono zmiany udziału poszczególnych sekcji usługowych w odniesieniu do wybranych państw reprezentujących wszystkie wyróżnione wcześniej klasy: Francję, Belgię i Szwecję (pierwsza klasa), Grecję i Hiszpanię (druga klasa) oraz Słowację i Łotwę (trzecia klasa)³⁴.

Usługi handlowe (obejmujące sekcję G PKD//NACE) najwyższy udział i najwyższą dynamikę wzrostu notują w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Wy-

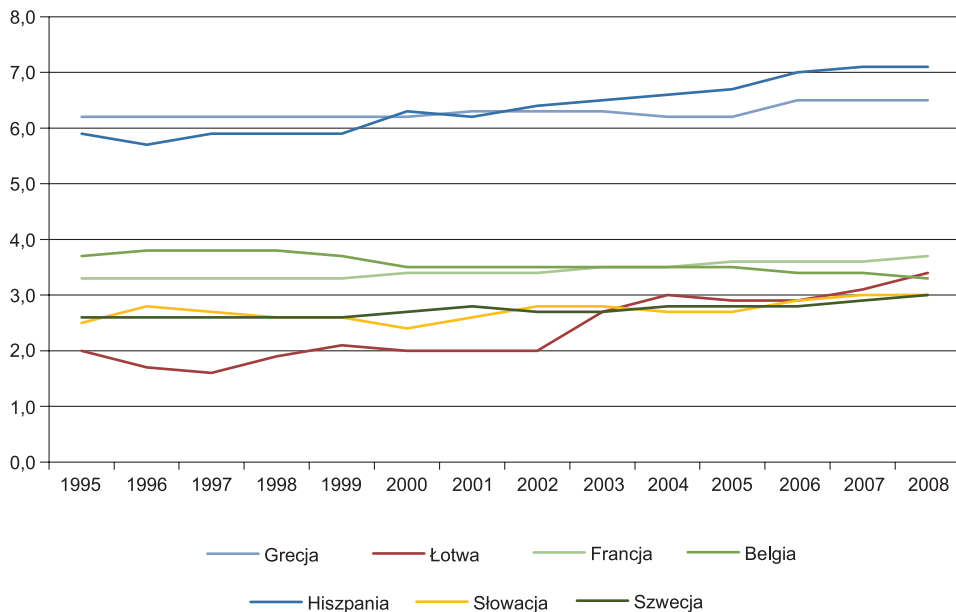

Ryc. 3. Zmiany udziału zatrudnienia w usługach handlowych w latach 1995–2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

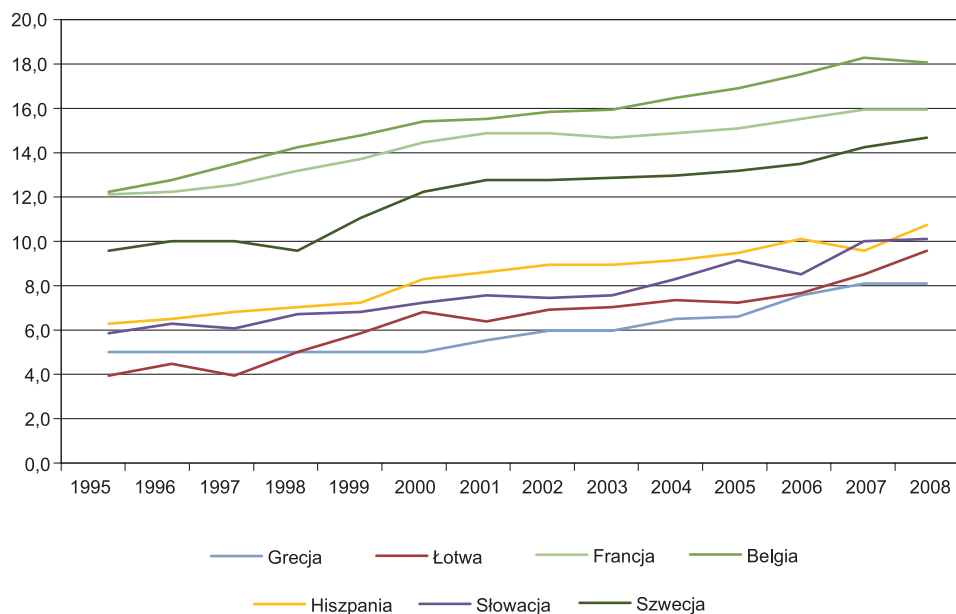
³ Z uwagi na brak danych nie uwzględniono Polski.

⁴ Z powodu zmiany klasyfikacji NACE (PKD) w serii czasowej od 1995 r. w układzie sekcji dostępne są tylko dane do 2008 r.

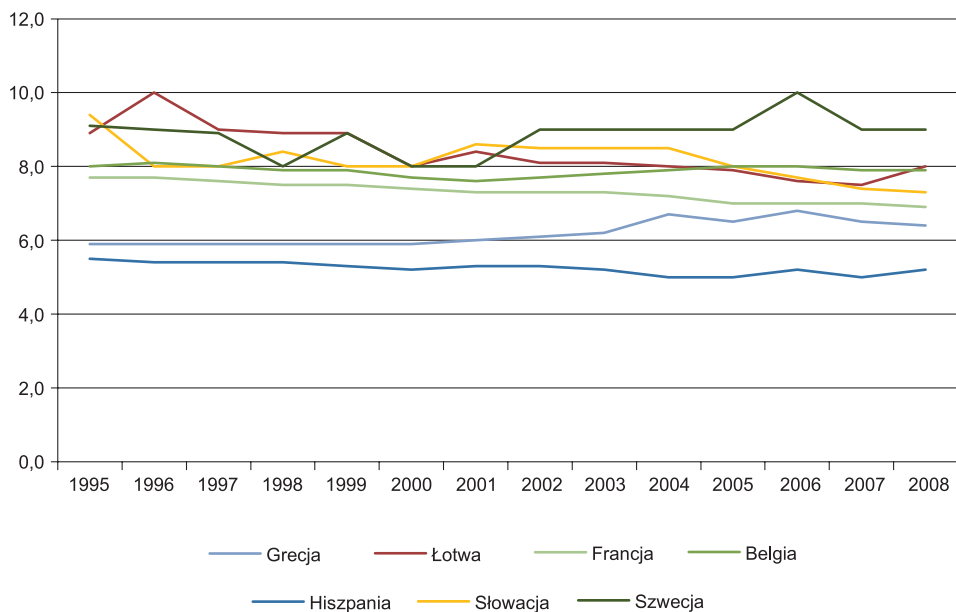
Ryc. 4. Zmiany udziału zatrudnienia w usługach hotelarskich i gastronomicznych w latach 1995–2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

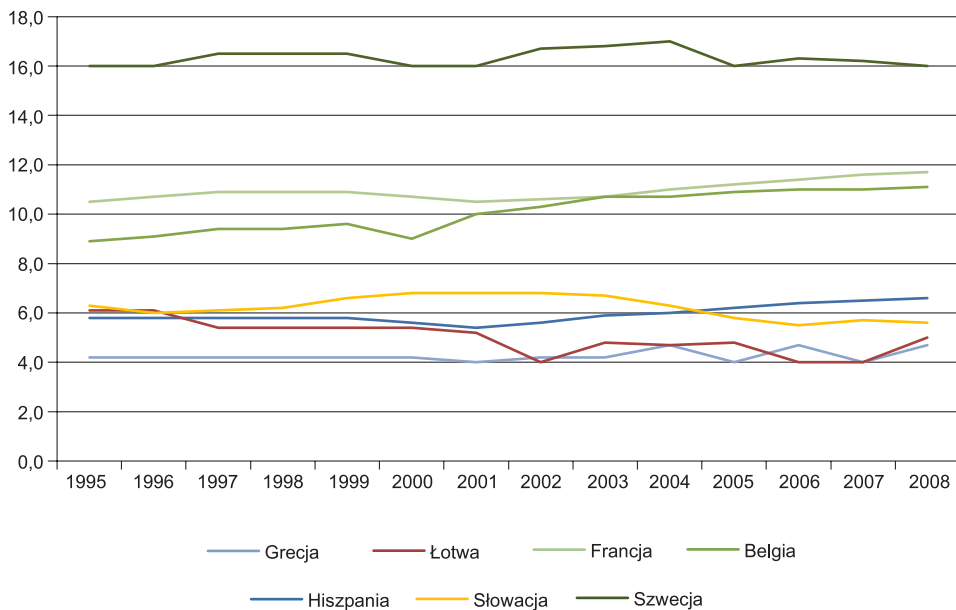

Ryc. 5. Zmiany udziału zatrudnienia w usługach dla biznesu w latach 1995–2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Ryc. 6. Zmiany udziału zatrudnienia w usługach edukacyjnych w latach 1995–2008
 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Ryc. 7. Zmiany udziału zatrudnienia w usługach medycznych w latach 1995–2008
 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

soki udział tych usług odnotowujemy także w krajach reprezentujących Europę Południową. Zdecydowanie mniejszym udziałem tych usług w zatrudnieniu cechują się kraje Europy Zachodniej i Północnej. W badanym okresie w ich przypadku udział ten utrzymywał się na stabilnym poziomie lub spadał.

Wysoki oraz ciągle zwiększający się udział usług hotelarskich i gastronomicznych wyraźnie widoczny jest w przypadku nastawionych na rozwój turystyki państw Europy Południowej. W Grecji udział zatrudnionych w tych sekcjach wynosił ponad 6%, a w Hiszpanii był jeszcze wyższy i kształtował się na poziomie nieco ponad 7%. W pozostałych krajach udział zatrudnienia w tej sferze usług był zdecydowanie niższy i wynosił poniżej 4% ogólnego zatrudnienia.

Usługi dla biznesu cechują się największą dynamiką wzrostu udziału pracujących. Dotyczy to w zasadzie wszystkich wyróżnionych klas państw. Widoczne są różnice między krajami Europy Zachodniej (gdzie udział tych usług w zatrudnieniu wyniósł powyżej 14%) i pozostałymi krajami (pomiędzy klasą drugą i trzecią nie zachodzą już tak wyraźne różnice).

Pozostałe sekcje usługowe obejmujące usługi edukacyjne i medyczne należące do usług nierynkowych cechują się zdecydowanie niższą dynamiką rozwoju niż usługi dla biznesu. Zatrudnienie w usługach medycznych na najwyższym stabilnym poziomie cechuje państwa klasy I, w szczególności kraje skandynawskie (Szwecja). Zdecydowanie mniejszy udział zatrudnionych charakteryzuje dwie pozostałe klasy (państwa Europy Południowej i Środkowo-Wschodniej). Nie odnotowano znaczących różnic pomiędzy tymi klasami.

W przypadku usług edukacyjnych wyraźnie wyższy udział zatrudnienia odnotowano w państwach klasy pierwszej i trzeciej (czyli krajach Europy Zachodniej i Północnej oraz Środkowo-Wschodniej) aniżeli w klasie drugiej (Europa Południowa).

W Polsce w ujęciu Polskiej Klasyfikacji Działalności udział usług handlowych w strukturze sektora trzeciego wyniósł w 2012 r. około 39% (15% ogólnego zatrudnienia w gospodarce narodowej). Największy udział w tworzeniu WDB nie-

Tabela 2. Dynamika rozwoju sektora usług w latach 1995–2008 (wg PKD 2004) w Polsce na podstawie miernika zatrudnienia

Sekcje	1995 = 100 w %
Gospodarka narodowa	107,7
Sektor usług	146,2
Administracja publiczna i obrona narodowa	272,3
Obsługa nieruchomości i firm	205,0
Hotele i restauracje	181,0
Pozostałe usługi	171,7
Pośrednictwo finansowe	143,4
Edukacja	143,2
Handel i naprawy	129,9
Transport i magazynowanie	118,9
Ochrona zdrowia	96,8

Źródło: Dane Banku Danych Lokalnych GUS.

zmiennie ma grupa sekcji obejmująca usługi handlowe ujmowane łącznie z transportowymi oraz wraz z hotelarstwem i gastronomią. Sekcjami cechującymi się największą dynamiką wzrostu zatrudnienia były: sekcja obejmująca administrację publiczną oraz sekcje obejmujące wspomniane wcześniej usługi dla biznesu. Tak wysoki wskaźnik dynamiki usług administracyjnych w analizowanym okresie wynikał z przeprowadzonej reformy administracyjnej i powołania samorządowych powiatów w 1999 r. (tab. 2).

Podsumowanie

Analiza zmian w poziomie i strukturze zatrudnienia w sektorze usług w analizowanym okresie prowadzi do następujących wniosków:

1. Poziom rozwoju sektora usług jest silnie dodatnio skorelowany z poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego w ujęciu państw. Kraje o najwyższym udziale zatrudnienia w usługach to Wielka Brytania, Holandia, Belgia i Dania (powyżej 80%), kraje o najniższym udziale – Rumunia, Bułgaria, Polska.
2. W krajach wysoko rozwiniętych (Francja, Niemcy) odnotowuje się spadek zatrudnienia w usługach handlowych, transportowych, hotelarstwie i gastronomii na rzecz usług opartych na wiedzy (usługi dla biznesu, usługi informacyjne i telekomunikacyjne). W krajach Europy Środkowo-Wschodniej także wzrasta udział usług dla biznesu w strukturze sektora trzeciego, ale udział zatrudnienia w usługach handlowych ciągle utrzymuje się na wysokim poziomie (ok. 40% zatrudnienia w sektorze usług).
3. W krajach o wysokim poziomie rozwoju największy udział w tworzeniu WDB mają usługi dla biznesu, państwa słabiej rozwinięte cechują się wyższym udziałem usług handlowych i transportowych.
4. Udział sektora usług w strukturze zatrudnienia Polski od lat 60. wzrósł z 23% do ponad 55% w 2013 r. Dynamika rozwoju sektora usług była wysoka w pierwszym okresie analizy (do 2002 r.). W późniejszym czasie notuje się stabilizację poziomu zatrudnienia oraz udziału w tworzeniu WDB. W strukturze sektora usług zaobserwowano wysoką dynamikę rozwoju usług dla biznesu, co jest właściwe dla trzeciej fazy rozwoju usług według Flejterskiego i in. (2005), w której znacząco wzrasta rola usług procesów produkcyjnych. Stwierdza się jednakże też pewne symptomy rozwoju usług bardziej zaawansowanych technologicznie, charakterystycznych dla czwartej fazy (sekcja: „Informacja i komunikacja”).

Literatura

- Bell D. 1974. *The Coming of Post-Industrial Society*. Harper Colophon Books, New York.
- Clark C. 1940. *The Conditions of Economic Progress*. Macmillan, London.
- Flejterski S., Panasiuk A., Perenc J., Rosa G. 2005. *Współczesna ekonomika usług*. Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Fourastié J. 1969. *Die grosse Hoffnung des zwanzigsten Jahrhunderts*. Bund Verlag, Köln.

- Hertog den P. 2000. Knowledge-intensive business services as co-producers of innovation. *International Journal of Innovation Management*, 4(4): 491–528.
- Kabaj M. 1972. Elementy pełnego racjonalnego zatrudnienia w gospodarce socjalistycznej. KIW, Warszawa
- Katouzian M.A. 1970. The Development of the Service Sector: A New Approach. *Oxford Economic Papers*, 22: 362–382
- Kłossowski F. 2006. Sektor usług w gospodarce regionu tradycyjnego w warunkach transformacji i restrukturyzacji – przykład konurbacji katowickiej. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Kwiatkowski E. 1980. Teoria trzech sektorów gospodarki. Prezentacja i próba oceny. PWN, Warszawa.
- Menz L. 1965. Der tertiäre Sektor. Der Dienstleistungsbereich in den modernen Volks-wirtschaften. Polygraphischer, Zurich.
- Miles I. 2005. Knowledge-intensive business services: prospects and policies. *Foresight*, 7(6): 39–63.
- Miles I. 2008. Knowledge services. [W:] G. Hearn, D. Rooney (red.), *Knowledge policy. Challenges for the 21st Century*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham.
- Muller E., Doloreux D. 2007. The key dimensions of knowledge intensive business services (KIBS) analysis: a decade of evolution. *Working Papers Firms and Region 1*.
- Nowosielska E. 1994. Sfera usług w badaniach geograficznych: główne tendencje rozwojowe ostatniego dwudziestolecia i aktualne problemy badawcze. *Zeszyty IGiPZ PAN*, 22.
- Rogoziński K. 1993. Usługi rynkowe. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań.
- Strambach S. 2008. Knowledge-Intensive Business Services (KIBS) as drivers of multilevel knowledge dynamics. *International Journal of Services Technology and Management*, 10: 152–174.
- Węgrzyn G. 2013. Sektor usług w gospodarce opartej na wiedzy. *Oeconomia Copernicana*, 1. Services sector and its changes in Poland and other EU countries in the period of 1995–2012.

The service sector and its changes in Poland and other EU countries in the period 1995–2012

Abstract: The current level of development of the services sector in Poland is primarily a consequence of the political and economic conditions that existed in Poland in recent decades. In the period of real socialism, socio-economic policy was aimed at Polish industrial development. The share of employment in services in Poland in 80s. was significantly lower compared with developed European countries. Only political, social and economic changes initiated in Poland in 1989. formed the basis for a more dynamic development of this sector. The 90s were characterized by a rapid increase in employment in service activities. In the years 1990–2011 the share of employed in this sector increased from 37% to 55%. Increased the share of in gross value added.

The aim of this paper is to present the changes taking place in the services sector in Poland compared to other European Countries, as well as the characteristics of the spatial differentiation of this process in Poland in terms of regions. Analysis of structural changes will be made based on the Classification of Activities (NACE) (based on data published by the Central Statistical Office and Eurostat.

Dynamic development of services which takes place in Poland since the early 90s, was accompanied by changes related to the structure of the service sector. Changes in the structure of the service sector rely on changes in the share of individual service industries. Increasingly important in the service sector become specialized services, employing staff with high professional qualifications, including knowledge intensive services and group of produced and business services. The growing importance of these services is even more important in the context of the knowledge-based economy.

Key words: business services, development; knowledge intensive services; services sector